

Полтавська державна аграрна академія

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ І
УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ, ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ,
ПРОВАЙДИНГУ ЕКОІННОВАЦІЙ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В АГРАРНІЙ
І СУМІЖНИХ СФЕРАХ

Колективна монографія

За редакцією Ю. Самойлик, д.е.н., професора

Полтава – 2021

УДК 338.439.5: 339.9 : 005.44

Рецензенти:

Ю.І. Данишко, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Сумського національного аграрного університету

О.О. Томілін, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Полтавської державної аграрної академії

Д.В. Шиян, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Полтавської державної аграрної академії (протокол № 22 від 18.05.2021 р.)

Н 34 Наукове забезпечення соціально-економічних і управлінських засад розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах: колективна монографія; за редакцією Ю.В. Самойлик. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2021. 243 с. ISBN 978-617-7464-74-6

У колективній монографії викладено результати досліджень науковців та практиків на основі міжсекторального підходу щодо соціально-економічних і управлінських аспектів розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах. Висвітлено питання розвитку соціально-економічних систем та міжнародних економічних відносин під впливом глобалізації та глокалізації та пандемії COVID-19. Розглянуто підходи щодо управління, стратегії, правового регулювання та потенціалу соціально-економічного розвитку аграрної сфери, а також напрями формування конкурентних переваг суб'єктів господарювання в умовах глобалізації, конкурентні позиції підприємства та фактори впливу на них, напрями забезпечення продовольчої безпеки на основі провайдингу екоінновацій. Приділено увагу особливостям використання енергоефективних технологій в аграрній та суміжних сферах і забезпечення енергонезалежності сільських територій, а також перспективи розвитку освітнього простору в системі соціально-економічних відносин під впливом глобалізації

Колективна монографія є частиною науково-дослідних тем Полтавської державної аграрної академії:

«Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади ринкового розвитку, прогнозування, макроекономічного планування і державного регулювання в системі управління в економічній, підприємницькій і соціально-економічній діяльності на рівні галузі сільського господарства та сільських територій» (0117U003096).

«Розробити теоретико-методологічні, науково-методологічні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку сільськогосподарських і переробних підприємств АПК» (0117U003097).

«Формування стратегії еко-інноваційного розвитку виробництва органічної продукції як складової економічної та продовольчої безпеки України» (0119U103942).

«Концепція розвитку енергоефективних і енергонезалежних сільських територій задля зміцнення конкурентоспроможності національної економіки» Полтавської державної аграрної академії» (номер державної реєстрації 0119U100028).

Розраховано на науковців, викладачів, керівників і спеціалістів органів державного управління, фахівців агроформувань, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться питаннями наукового забезпечення соціально-економічних і управлінських засад розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах.

УДК 338.439.5: 339.9 : 005.44

Автори вміщених матеріалів висловлюють власну думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів відповідальність несуть автори.

ISBN 978-617-7464-74-6

© Колектив авторів, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	10
1.1. Тенденції соціально-економічних процесів в умовах глобалізації та глокалізації <i>Чип Л.О., Кононенко Ж.А,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	10
1.2. Глобальна діджиталізація: переваги, загрози та роль людини в епоху штучного інтелекту <i>Шкурупій О.В., Дейнека Т.А.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i> <i>Туль С.І.,</i> <i>ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»..</i>	23
1.3. Шляхи виходу із кризи в умовах глобальних карантинних обмежень у вітчизняній туристичній сфері <i>Громоздова Л. В., Ілляшенко І. О.,</i> <i>Богославець О. Г., Бойко Н. О., Маляревський В. М.,</i> <i>Київський національний економічний університет імені Вадима</i> <i>Гетьмана.....</i>	34
1.4. Проблеми та перспективи розвитку агротуризму в Україні <i>Демиденко Л. М.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	54
РОЗДІЛ 2 УПРАВЛІННЯ, СТРАТЕГІЯ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	66
2.1. Зростання ролі держави у формуванні продовольчої безпеки <i>Лозинська Т. М.,</i> <i>Олексієнко О. В.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	66
2.2. Розвиток стратегічного потенціалу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах <i>Шило Р.А.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	79

2.3. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: стан та тенденції розвитку <i>Баган Н. В., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	89
2.4. Організаційно-економічні особливості формування обслуговуючих кооперативів в агропромисловому комплексі <i>Махмудов Х.З., Михайлова О.С. Чухліб В. Є., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	100
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	111
3.1. Конкурентні позиції підприємства та фактори впливу на них <i>Кононенко Ж.А., Миколенко І.Г., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	111
3.2. Бенчмаркінг як основа конкурентних переваг аграрних підприємств <i>Волкова Н.В., Загребельна І.Л., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	122
3.3. Засоби автоматизації в біржовій діяльності <i>Кустов В.П., Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва.....</i>	132
РОЗДІЛ 4 НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ОСНОВІ ПРОВАЙДИНГУ ЕКОІННОВАЦІЙ В АГРАРНІЙ І СУМІЖНІЙ СФЕРАХ.....	142
4.1. Створення і впровадження нових сортів промислових конопель як складова провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних сферах <i>Лайко І. М., Кириченко Г. І., Ткаченко С. М., Міщенко С. В., Лайко Г. М., Срібний М. В., Інститут луб'яних культур НААН.....</i>	142
4.2. Фінансові важелі прийняття управлінських рішень щодо впровадження екоінновацій у сфері насінництва <i>Самойлик Ю.В., Вернигора М.В., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	152
4.3. Перспективні практики сталої інтенсифікації в сільському господарстві <i>Страпчук С. І., Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.....</i>	165

4.4. Особливості формування інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери <i>Процюк Н.Ю., Яснолоб І.О., Черненко К.В., Козаченко Ю.А., Бойко О.С.</i> <i>Полтавський державний аграрний університет</i>	176
--	-----

РОЗДІЛ 5

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНІЙ ТА СУМІЖНИХ СФЕРАХ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	188
---	-----

5.1. Особливості використання енергоефективних технологій в Україні та в аграрному секторі <i>Крутько М.А.,</i> <i>Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка</i>	188
---	-----

5.2. Перспективи використання сонячної енергії у сучасних умовах <i>Калюжна Ю.П., Яснолоб І.О., Березницький Є.В.</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i>	198
---	-----

РОЗДІЛ 6

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	207
---	-----

6.1. Інструменти вдосконалення професійних компетенцій у вищій економічній освіті: практичний аспект <i>Резнік А.В.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i>	207
--	-----

6.2. Економіко-математичне методи прогнозування чисельності учнів у закладах середньої освіти <i>Каневська І. М.,</i> <i>Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва</i>	217
--	-----

6.3. Організаційно-економічний механізм розвитку персоналу підприємства <i>Писаренко С.В., Чіп Л.О., Татару Н.К.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i>	228
---	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	239
----------------------------	-----

<http://www.eurozine.com/articles/2010-01-28-offe-en.html> (дата звернення 21.02.2021 р.)

22. Robertson R. *Global Modernities* / Robertson R., Featherstone V., Lash S. London: SAGE Publications 1996. 304 p.

23. Robertson Ronald. *Globalization: Social Theory and Global Culture* (Theory, Culture & Society Series) / Ronald Robertson // SAGE Publications, 1992. Printed in Great Britain by The Cromwell Press Ltd, Broughton Gifford, Melksham, Wiltshire.

24. Romer Paul. *Increasing Returns and Long-Run Growth* / Paul Romer // *Journal of Political Economy*. 1986, № 94. P.1002–1038.

25. White W. *Modern Macroeconomics is on the Wrong Track* / W. White // *Finance & Development*. 2009, Vol. 46. № 4. P. 15–18.

1.2. Глобальна діджиталізація: переваги, загрози та роль людини в епоху штучного інтелекту

Шкуруній О.В., Дейнека Т.А.,

Полтавська державна аграрна академія

Туль С.І.,

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Теперішній час життя людства – це епоха кардинальних, надшвидких і тотальних змін. Це період формування нового глобального соціально-технологічного укладу під впливом Четвертої промислової революції, яка передбачає передусім автоматизацію та діджиталізацію традиційних процесів виробництва, створюючи одночасно безпрецедентний за силою дії сукупний трансформаційний ефект, який поширюється на всі сфери життя соціуму.

Шваб К., вивчаючи процес становлення та розгортання Четвертої промислової революції, зазначає низку змін, що стали істотними для

людства нині та лишатимуться значущими для багатьох майбутніх поколінь. Він вказує на експоненціальне (за швидкістю, масштабом і результатами впливу) зростання інновацій, що зумовлює підвищення ефективності, продуктивності та скорочення витрат у виробництві; надзвичайне (небачене до цього) збільшення масивів даних та можливостей їх використання, що вже нині забезпечує залучення різних верств розробників – користувачів – клієнтів і сприяє розвитку багатьох сфер; появу особливого, проривного класу технологій – штучного інтелекту, важливість якого простежується від масової роботизації до біотехнологій [1].

Серед усіх технологій Четвертої промислової революції саме штучний інтелект, на думку аналітиків [2] матиме найсильніший вплив. Істотно зростає нині та зростатиме у майбутньому кількість оснащених інтелектуальними системами пристроїв, додатків і взаємопов'язаних систем. У поєднанні з ними та з іншими новими технологіями штучний інтелект перетворюється на «рушійну силу» Четвертої промислової революції. Це пов'язано передусім з поширенням його застосування в усіх сферах життєдіяльності людей. Штучний інтелект використовується всюди: будучи технологією для продукування технологій, він одночасно набуває визначальної ролі в повсякденному житті.

Загальні векторні та секторальні зміни в світовій економіці є відображенням структурних зрушень, що відбуваються в рамках системної трансформації суспільства. Критерієм таких змін виступає ступінь поширення інтелектуального виробництва та інтелектуалізації суспільної діяльності [3, с. 52].

Сучасний період життя людства цілком обґрунтовано можна кваліфікувати як початок формування постіндустріального суспільства, процеси становлення та розвитку якого потенційовані Четвертою промисловою революцією. Науковці [4, с. 27] вважають діджиталізацію та створення штучного інтелекту новим драйвером зростання після епохи комп'ютерної революції. За прогнозами *Глобального інституту McKinsey*

цифрова економіка досягне максимального рівня розвитку до 2030 р. До цього часу в результаті активного використання штучного інтелекту глобальний ВВП, за висновками *PricewaterhouseCoopers (PwC)* [5] зросте на 14 %; тобто майже на 16 трлн. дол США.

У сучасному світі, на думку М. Кастельса [6], сформувалась багаторівнева система автономних комунікаційних мереж – глобальна, державна та локальна. Вони охоплюють своїм впливом фактично всі сфери людської життєдіяльності – політичні, фінансові, медійні тощо. Інформаційно-комунікаційні технології – їх поширення та повсюдне застосування – є, безперечно, основою прогресу людства. В економіці – це, передусім, зростання доданої вартості, в соціальній сфері – зростання інтеракцій між членами соціуму через укорінення мережевих зв'язків, зміцнення їх солідарності, координації, кооперування. Сучасне людство фактично увійшло в епоху цифрової економіки, зміст якої науковці [7] визначають як сферу економічної діяльності, в основі якої знаходяться інформаційно-комунікаційні (цифрові) технології.

Модель економіки, заснованої на інформації та знаннях, відповідає більш високому рівню розвитку господарських відносин порівняно з моделями, за яких домінували традиційні фактори виробництва. Проте, в науковому співтоваристві досить поширеною позицією є протиставлення реальної економіки економіці віртуальній, цифровій або ж «економіці в стилі фанк» (термін за К. А. Нордстрем і Й. Риддерстрале [8]). З метою доведення ілюзорності таких економічних відносин наводиться аргументація стосовно того, що при продукуванні благ обсяги інформаційних потоків і масштаби використаної інформації безпосередньо не впливають на величину ВВП, а також стосовно того, що продуктивність праці за умов віртуалізації всіх процесів в суспільстві знижується.

Між тим, навпроти, в сучасній економіці зростання якості людського капіталу, активне використання інновацій, поширення інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій робить як власне економіку, так і

процес праці більш продуктивними. Звісно, можна прийняти думку про те, що в сфері матеріального виробництва натуральний показник навантаження в середньому на одного працівника знижується, але це кількісно визначена продуктивність праці (показник який не характеризує а ні якість, а ні ефективність).

Як показують сучасні дослідження [9] якість праці, навпаки, стає вищою. Використання робототехники, діджитал-технологій та інших сучасних інновацій зумовлює її ефективність при зменшенні навантаження в середньому на одного працівника (тобто віддачі на одиницю фактору виробництва, яким є робоча сила). Особливо слід зазначити значущість штучного інтелекту, за застосування якого виникають широкі можливості оперувати великими масивами інформації, що створює умови для обґрунтування та швидкого прийняття рішень у виробництві, бізнесі, в сфері технологій, у науковій і дослідній діяльності.

У наш час найбільший прибуток і підвищення продуктивності приносить саме штучний інтелект, оскільки підприємства використовують його для автоматизації процесів та допомоги працівникам у прийнятті кращих рішень. Ще більший ефект від використання штучного інтелекту проявляється у сфері споживання, де вже нині зафіксовано понад 300 варіантів його застосування. Найбільше поширення штучного інтелекту зафіксовано в охороні здоров'я, роздрібній торгівлі, автомобільній промисловості [9].

Однак, зміни в суспільстві, пов'язані з розвитком цифрової економіки та поширенням мережевих взаємодій, забезпечують не лише низку позитивних ефектів, але також притягують за собою ризики. М. Кастельс вказував на особливу роль, яку почали відігравати за цих умов програмісти та «перемикачі» («*switchers*»). Науковець визначає їх як акторів і мережі акторів. Тобто підкреслює, що вони самі є мережами, котрі фактично позбавлені персоніфікації (за виключенням окремих випадків). Їх конфігурація є специфічною, особливими є також інтереси і цінності; вони

беруть участь у створенні влади в мережі, коли поєднують власні мережі до мереж масової комунікації. Отже, такі актори набувають надзвичайної впливовості. «Програмісти та перемикачі – це ті актори і мережі акторів, які в силу їх позиції в соціальній структурі мають мережетворювальну владу – найважливішу форму влади в мережевому суспільстві» [10].

Із цього випливає, що за поширення діджиталізації, суспільству передусім необхідно уберегти себе від ризику знеособлення, перетворення індивідів, особистостей на безликий керований за допомогою мережі натовп. Розв'язання цієї проблеми знаходиться в площині інституціоналізації відносин влади, що повинні відповідати гуманістичним принципам розвитку соціально-економічних і державно-політичних систем.

Відзначаючи роль цифрових технологій, робототехніки, штучного інтелекту, інших проривних інновацій, поширення яких свідчить про новий цивілізаційний етап в історії планетарного суспільства, необхідно підкреслити, що основою цих змін є і залишатиметься людина. Саме її інтелект («живий розум»), здатність до творчості та креативного мислення стали джерелом змодельованої здатності штучно створених систем діяти, приймати рішення, умовно кажучи «творити», подібно індивіду. Порівняно з цим штучний інтелект, навіть надзвичайно досконалий, все одно залишиться похідним від діяльності творчої особистості.

Загальну технологізацію, яка охопила всі сфери життя людей, слід розглядати як об'єктивний процес розвитку людства, що за теперішнього часу набув форми стійкого глобального (за мірою його поширення) тренду. Зупинити такий процес неможливо; до того ж у цьому немає потреби, оскільки за названих умов завдяки новій сформованій якості продуктивних сил відбувається перехід соціуму на вищий рівень розвитку. Що ж до питання загроз і викликів, які пов'язані з новим витком технологічного прогресу, то потрібно зауважити, що вони виникали і за попередніх науково-технологічних революцій. Питання не в тому, щоб зупинити чи

обмежити науково-технічний прогрес, а в тому, щоб знайти та вчасно застосувати запобіжні механізми для того, щоб технологічний ризик не перетворився на техногенну катастрофу глобального масштабу.

Зважаючи на це, визначальним способом розв'язання суперечності «людина / машина», є не їх протиставлення, а взаємне доповнення людського інтелекту і штучного. Цифрові технології, штучний інтелект принципово повинні піддаватись категоризації як результати людської діяльності, а в межах економічних (передусім виробничих) відносин – бути ідентифіковані як засоби виробництва.

З тих самих позицій необхідно підходити й до сприйняття роботизації. Розвиток технологій зменшує потребу людської праці при продукуванні матеріальних благ, необхідних суспільству. Однак це не означає, що роботизація, яка у постіндустріальній перспективі, вірогідно, стане майже всеохоплюючою, спровокує фатальні наслідки у вигляді тотального безробіття. Суспільство майбутнього, збудоване на гуманістичних началах, – це індивідуалізоване суспільство. В такому суспільстві особливої цінності набувають творчість, наука, винахідництво. Отже, розвиватимуться послуги, орієнтовані передусім на задоволення потреб людини (індивідуальних і дедалі більш персоніфікованих).

Інженери зазначають, що програмування, проектування, обслуговування роботів, організація та налагодження виробництва завжди залишатимуться прерогативою людської діяльності. Роботами навряд чи вдасться замінити тих, хто управляє технікою, що працює в непередбачуваних недетермінованих умовах. Для цього будуть використані технології глобалізації праці (групи технологій, що базується на онлайн-управлінні роботизованою технікою – ботами самого різного призначення). Для управління ботами потрібна величезна кількість онлайн-операторів. Це буде престижна інтелектуальна робота, до якої можуть долучатись жінки, літні люди, підлітки, особи з обмеженими фізичними можливостями [11].

В майбутньому, яке починається вже сьогодні, праця не зникне, але стане «симулякром» (за термінологією Д. В. Іванова [12]). Зміниться зміст і сенс праці. Специфічність інтелектуальної праці в умовах діджиталізації відобразатиме низка ознак, які вже наочно ідентифікуються нині: (1) діджиталізована інтелектуальна праця пов'язана з інноваціями, (2) не обмежена простором і (3) часом, (4) реалізується в системі інформаційно-комунікаційних технологій, (5) є істотно персоналізованою, (6) індивідуалізованою і колективною одночасно, (7) багатофункціональною, (8) орієнтованою на самоорганізацію, самоконтроль і (9) на кінцевий результат, (10) розрахована на працівників творчих професій, (11) з притаманною їм видозміною мотивації, (12) діджиталізація інтелектуальної праці трансформує споживачів у співробітників, і навпаки – співробітників у споживачів, (13) створює рівні умови для всіх учасників трудових відносин, (14) сприяє зростанню доходів працівників і економії витрат компаній [3; 13].

Якщо ж зазирнути у далеке майбутнє (постіндустріальне, посткапіталістичне, ноосферне), то цілком вірогідною видається гіпотеза щодо трансформації інтелектуальної праці (labour) у інтелектуальну діяльність (creativity). Йдеться про творчість; про інтелектуальну, духовну діяльність людини; про її здатність до продукування нових ідей, цивілізаційних цінностей, збереження і примноження наукового, духовного, культурного багатства, нагромадженого попередніми поколіннями. Така діяльність умотивована не матеріальними чинниками (тобто не є працею). Вона зумовлена зміною свідомості людей, внутрішніми стимулами саморозвитку, самовдосконалення, потребами пізнання.

У наш час науковці та фахівці, чия наукова і практична діяльність представлена в різних сферах, доводять, що вже до 2030 року подальший розвиток штучного інтелекту та інших технологій Четвертої промислової революції може принести в життя суспільства такі інновації як цифрову

геопросторову панель управління планетою в реальному часі, автономне землеробство та оптимізовану цілісну продовольчу систему, домашній суперкомп'ютер та науковий прогрес у формі допомоги наукових асистентів на базі штучного інтелекту, квантові та розподілені обчислення, які здатні значно збільшити обчислювальну потужність штучного інтелекту тощо [2]. Проте, навіть за надзвичайно високого рівня розвитку цих технологій, а також тих, про можливості яких ми зараз і не здогадуємось, інтелектуальна діяльність завжди, буде притаманна лише людині.

У науковому полі прогностичних досліджень майбутнього, яке очкує на планетарний соціум, представлені не тільки оптимістичні, але також песимістичні сценарії. Зокрема, У. Бек доводить, що людство, залишаючи в минулому систему відносин, властиву індустріалізму, не торує шлях прогресу в рамках розбудови постіндустріального суспільства, а наближає імовірність настання суспільства ризиків. За його передбаченням, суспільство стикатиметься «з загрозами і небезпеками, ініційованими і продукованими процесом модернізації як таким. На відміну від небезпек минулих епох ризику несуть наслідки, пов'язані з загрозливою могутністю модернізації і породжені її глобальною нестабільністю і невизначеністю характеру панівної сили» [14].

Дійсно, було б необачливим категорично спростовувати загрозу того, що потенційно результати розвитку технологій можуть бути застосовані всупереч інтересам розвитку людства. До теперішнього часу виявлено достатньо підстав вважати імовірність таких ризиків обґрунтованою. Дослідження *World Economic Forum*, здійснені за співпраці з *PwC* та *Stanford Woods Institute for the Environment*, свідчать про наявність непередбачуваних наслідків для Землі, які походять від некерованого штучного інтелекту. Зазначені ризики представлені за такими групами [2]:

1. Експлуатаційні ризики. За своєю суттю алгоритми штучного інтелекту, що здатні до самонавчання та постійно адаптуються, важко

піддаються поясненню. Нерозуміння людьми механізму цих технологій викликає недовіру до них. Неможливість зрозуміти обґрунтування результатів роботи штучного інтелекту ускладнює оцінку точності чи бажаності цих результатів та ефективності роботи алгоритмів штучного інтелекту.

2. Ризики у сфері безпеки. Алгоритми створюються в корисних цілях, але їх можна перепрофілювати для завдання шкоди людству (наприклад, для використання в автономних системах озброєння). Зловживання можливостями штучного інтелекту внаслідок неавторизованого доступу притягують за собою нові ризики для глобальної безпеки.

3. Ризики у сфері контролю. Системи штучного інтелекту, що взаємодіють між собою, здатні створювати механізми зворотного зв'язку. Наприклад, чат-боти (віртуальні співрозмовники) у ході взаємодії один з одним створили свою власну мову, незрозумілу для людей, а у 2010 р. в результаті взаємодії численних ботів зі штучним інтелектом була спричинена швидкісна торгівля, що, призвела до штучної інфляції на ринку.

4. Ризики у сфері економіки. Втрата стійкості компаніями, які виявляться неспроможними швидко адаптуватись до нових технологій. Імовірність принципової зміни конкурентного ландшафту в результаті поширення штучного інтелекту в бізнесі. Іншу економічну загрозу становить розмивання бази оподаткування, оскільки наявна нині система, що спирається на будівлі, обладнання і національні держави, не встигає за глобалізованою цифровою економікою.

5. Ризики у соціальній сфері. Масштабна автоматизація може призвести до зменшення зайнятих (зокрема, у сферах транспорту, виробництва, сільського господарства і обслуговування) і, відповідно, до збільшення рівня безробіття. Це може стати причиною посилення нерівності у суспільстві та маргіналізації певної групи населення. Автономні системи можуть спровокувати також виникнення

масштабніших збройних конфліктів, призвести до стрімкого і значного погіршення стану навколишнього середовища тощо.

6. Ризики у сфері етики. Вони пов'язані з поступовим обмеженням участі людини у багатьох процесах, що здійснюються за використання штучного інтелекту. Тому необхідними є умови для його етичного і відповідального використання. Крім того, помилкові результати роботи штучного інтелекту можуть призвести до виникнення проблем у сфері недоторканості приватного життя.

Однак, разом із констатацією низки загроз, фахівці та науковці стверджують, що формування «дружнього до людини» штучного інтелекту відкриває для суспільства широкі можливості. Новими кардинальними чинниками штучного інтелекту вони називають: автономні та підключені електромобілі; розподілені енергетичні мережі; «розумне» сільське господарство; прогнозування погоди та моделювання клімату; суспільну інформаційно-аналітичну платформу для реагування на стихійні лиха; децентралізоване водопостачання; «розумні», підключені та комфортні міста, спроектовані штучним інтелектом; платформу океанічних даних; проект *Earth bank of codes* (кодифікація біотехнологічних матеріалів та інновації) [2].

У цьому контексті людину можна визначити як фундаментальний феномен, завдяки діяльності якого відбувається цивілізаційний прогрес; у результаті якого соціум, розвиваючись, щоразу піднімається на нову, більш високу «сходінку». Цивілізаційний прогрес – це результат перетворюючої інтелектуальної діяльності людини, яка виступає суб'єктом історичного процесу. Зміни, що відбуваються нині в житті людства є свідченням того, як в умовах Четвертої промислової революції об'єктивується принцип В. Вернадського щодо активної ролі розуму і його продукту – знань. Ідея науковця про визначальну роль колективного розуму, який має стати на заваді руйнівних процесів у суспільстві, про значущість інтелекту та інформації в соціально-історичному процесі

окремої нації та всього людства, як показує практика, стала провісницькою.

Список використаних джерел

1. [Schwab](https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond) К. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. *World Economic Forum*. 2016. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>
2. Четверта промислова революція заради Землі. Використання можливостей штучного інтелекту в інтересах Землі. *PwC*, 2018. 57 с.
3. Туль С. І., Шкурупій О. В. Діджиталізація світового ринку праці : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2020. 302 с.
4. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. К. : Центр Разумкова, Видавництво «Заповіт», 2020. 274 с.
5. 2019 AI Predictions. Six AI priorities you can't afford to ignore. *PwC*. 2019. URL: <https://www.pwc.com/us/en/services/consulting/library/artificial-intelligence-predictions-2019.html>
6. Кастельс М. Власть коммуникаций. М. : Изд. Дом Высшей школы экономики, 2016. 564 с.
7. Ntgroponete N. Big Digital. New York: Knopf, 1995. 256 p.
8. Нордстрем К. А. Риддерстрале Й. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта. Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. 219 с. URL: https://en-business.com.ua/assets/files/nordstrem_fank.pdf
9. Chavez-Dreyfuss G. Permanently remote workers seen doubling in 2021 due to pandemic productivity: survey. Reuters. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-technology/permanently-remote-workers-seen-doubling-in-2021-due-to-pandemic-productivity-survey-idUSKBN2772P0>
10. Castells M. A Theory of Power. *International Journal of Communication*. 2011. № 5. P. 773-787.

11. Никитин В. С. Ключевые технологии будущего. Путешествие в XXV век. *Экономические стратегии*. 2017. № 1. С. 100-113.

12. Иванов Д. В. Виртуализация общества. СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2000. 96 с.

13. Туль С.І. Віртуалізація інтелектуальної праці в умовах становлення постіндустріальної економіки. *Академічний огляд*. 2016. № 1 (44). С. 22–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2016_1_4

14. Бек У. На пути к другому модерну. Прогресс-Традиция, 2000. 384 с. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=136754>

1.3. Шляхи виходу із кризи в умовах глобальних карантинних обмежень у вітчизняній туристичній сфері

Громоздова Л. В., Ілляшенко І. О.,

Богославець О. Г., Бойко Н. О., Малярєвський В. М.,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Туризм це важлива складова інфраструктури кожної країни. Оскільки підприємства і організації туристичної сфери взаємодіють із іншими видами економічної діяльності, забезпечують підвищення зайнятості населення. Це, сприяє позитивному іміджу і привабливості країни як сфери підприємництва і ділової співпраці, підтримує стійке економічне зростання у довгостроковій перспективі, є підґрунтям для привабливості залучення іноземних інвестицій в економіку, зміцнює дохідну частину державного бюджету, покращує платіжний баланс країни, а отже і добробут населення.

Проте пандемія коронавірусу у глобальному масштабі спричинила негативний вплив на всі сфери життя населення планети. Особливо зазнали великі втрати сфери туризму і гостинності.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Баган Надія Валеріївна, аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Березницький Євген Вікторович, кандидат економічних наук, Полтавська державна аграрна академія.

Богославець Оксана Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри регіоналістики і туризму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Бойко Наталія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри регіоналістики і туризму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Вернигора Максим Володимирович, аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Волкова Неля Василівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Громоздова Лариса Василівна, кандидат економічних наук, професор, професор кафедри регіоналістики і туризму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Дейнека Тетяна Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Демиденко Леся Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Загребельна Ірина Леонідівна, кандидат економічних наук, доцент, заступник директора Навчально-наукового інституту економіки,

управління, права та інформаційних технологій, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Ілляшенко Інна Олегівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри регіоналістики і туризму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Калюжна Юлія Петрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Полтавська державна аграрна академія.

Каневська Ірина Миколаївна, аспірант кафедри маркетингу, підприємництва і організації виробництва, Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва.

Кириченко Ганна Іванівна, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник відділу селекції і насінництва конопель, Інститут луб'яних культур НААН.

Кононенко Жанна Андріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень, Полтавська державна аграрна академія.

Крутько Маргарита Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та аудиту, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка.

Кустов Віталій Петрович, аспірант кафедри маркетингу, підприємництва і організації виробництва, Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва.

Лайко Ганна Михайлівна, науковий співробітник відділу селекції і насінництва конопель, Інститут луб'яних культур НААН.

Лайко Ірина Михайлівна, доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, в. о. завідувачки відділу селекції і насінництва конопель, Інститут луб'яних культур НААН.

Лозинська Тамара Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Полтавська державна аграрна академія.

Малярєвський Віктор Миколайович, аспірант кафедри регіоналістики і туризму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Махмудов Ханлар Зейналович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і права, Полтавська державна аграрна академія.

Миколенко Інна Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Михайлова Олена Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права, Полтавська державна аграрна академія.

Міщенко Сергій Володимирович, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, в. о. старшого наукового співробітника відділу селекції і насінництва конопель; докторант, Інститут луб'яних культур НААН; Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН.

Олексієнко Олександр Вікторович, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування, Полтавська державна аграрна академія.

Писаренко Світлана Валеріївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права, Полтавська державна аграрна академія.

Процюк Наталія Юріївна, кандидат економічних наук, Полтавська державна аграрна академія.

Резнік Андрій Вадимович, аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Самойлик Юлія Василівна, доктори економічних наук, професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Срібний Михайло Васильович, заступник директора з виробництва, Інститут луб'яних культур НААН.

Страпчук Світлана Іванівна, кандидат економічних наук, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.

Татару Наталія Кирилівна, здобувач вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, Полтавська державна аграрна академія.

Ткаченко Сергій Михайлович, кандидат економічних наук, директор, Інститут луб'яних культур НААН.

Туль Світлана Іванівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Черненко Ксенія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю, Полтавська державна аграрна академія.

Чіп Людмила Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень, Полтавська державна аграрна академія.

Шило Руслан Анатолійович, аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Шкурупій Ольга Всеволодівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія.

Яснолоб Ілона Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права, начальник науково-дослідного сектору, Полтавська державна аграрна академія.

Наукове видання

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ І
УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ, ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ,
ПРОВАЙДІНГУ ЕКОІННОВАЦІЙ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В АГРАРНІЙ
І СУМІЖНИХ СФЕРАХ

Колективна монографія

За редакцією Ю. Самойлик, д.е.н., професора

Рекомендовано до друку Вченою радою

Полтавської державної аграрної академії

Підписано до друку 21.05.2021 р. Замовлення 2020-1056. Папір офсетний.

Друк різнографія. Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 10,1.

Гарнітура Times New Roman Суг. Тираж 300.

Зам. № 232

Віддруковано в ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс»

36039, м. Полтава, вул. Пушкіна, 103, к. 102

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ПЛ №9 від 20.06.2001